

ชื่อเรื่องการค้นคว้าแบบอิสระ : การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีผลต่อการอนุรักษ์
ความหลากหลายทางชีวภาพและการพึ่งพาตนเอง

ชื่อผู้เขียน นางสาวกมลพร สงมี

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

คณะกรรมการสอบการค้นคว้าแบบอิสระ :

รองศาสตราจารย์ ดร. อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์	ประธานกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร. มนต์ สุวรรณ	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. ทูเกียรติ ลิสุวรรณ์	กรรมการ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง “การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีผลต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการพึ่งพาตนเอง” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1. เพื่อศึกษาความรู้ในการใช้สมุนไพรในชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง 2. เพื่อศึกษาการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรและ 3. เพื่อศึกษาผลของการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีผลต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาที่ตำบลทาบลาตุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีผสมผสานกันได้แก่ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต และการจัดกลุ่มสนทนา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่าในชุมชนดังกล่าวมีองค์ความรู้ด้านการสาธารณสุขพื้นฐานของชุมชนซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมความรู้ในการใช้สมุนไพร การถ่ายทอด และการเรียนรู้ที่มีผลต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และจรรโลงไว้ซึ่งหลักการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้พอจำแนกผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ชุมชนที่ศึกษามีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เสมือนตั้งเป็นครอบครัวเดียวกัน ชุมชนดังกล่าวมีการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพ โดยการถ่ายทอดความรู้สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับปัญญา คือระบบความเชื่อและคุณค่าที่สืบทอดต่อกันมาโดยผ่านทางพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันภายในชุมชน ระดับปฏิบัติการเป็นการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านและชาวบ้านที่ได้ปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ส่วนวิธีการใช้ การเสาะแสวงหา การแปรรูป ตลอดจนการนำประโยชน์จากสมุนไพรมาใช้นั้นมีการถ่ายทอดผ่านทางความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณี ดังนั้นทุกครัวเรือนในชุมชนแห่งนี้จึงมีการปลูกสมุนไพรเพื่อไว้ใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัว

2. การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรของชุมชนมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษสู่ชุมชน โดยผ่านทางครอบครัว ไปยังเครือญาติและขยายออกสู่เพื่อนบ้านในชุมชนและนอกชุมชนในที่สุด หมอพื้นบ้านเหล่านี้มักเสาะแสวงหาและเรียนรู้เพิ่มเติมทั้งจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญจากที่อื่นและจากสถาบันที่เปิดสอนเกี่ยวกับแพทย์แผนโบราณ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากเป็นการเพิ่มพูนความรู้แล้วยังได้รับใบประกอบโรคศิลป์ เพื่อสามารถรักษาผู้ป่วยได้อย่างถูกกฎหมาย ในส่วนของการถ่ายทอดความรู้เกิดจากการรักษาผู้ป่วยในครอบครัวในชุมชน โดยการบอกกล่าวต่อกัน มีการเรียนรู้และจดจำตลอดจนลงมือไปปฏิบัติเองจนกระทั่งเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันภายในชุมชนเองและขยายไปสู่ชุมชนอื่นต่อไป

3. ผลจากการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่สืบทอดกันมา ทำให้ความต้องการในการใช้สมุนไพรเป็นสิ่งจำเป็น ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟู การขยายพันธุ์และการอนุรักษ์ไว้ทั้งพืชสมุนไพร ดิน น้ำ และป่าไม้ของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเองและการดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของท้องถิ่น

Independent Study Title : Knowledge Dissemination in Herbal Medicine Effecting

Conservation of Biodiversity and Self - Reliance

Author Miss Kamolporn Songmee

M.A. Man and Environment Management

Examining Committee :

Assoc. Prof. Dr. Anurak Panyanuwat Chairman

Prof. Dr. Manat Suwan Member

Assoc. Prof. Dr. Chukiat Leesuwat Member

Abstract

The main purpose of this qualitative research, namely, "Knowledge Dissemination in Herbal Medicine Effecting Conservation of Biodiversity and Self - Reliance", was to study the knowledge dissemination in herbal medicine in local community for self-reliance. The other objectives were to study such dissemination, and its results in herbal medicine effecting conservation of biodiversity.

This research was conducted in Tha Pla Dook Sub - district, Mae Tha District, Lumphun Province. Informal interviews, observations and focus group discussions were used to collect data. Descriptive and content analysis were employed to analyse those collected data. The research found that there was a body of knowledge in basic and folk health. Such body covered the contents of herb usage, knowledge dissemination and learning, positively effecting the conservation of biodiversity and self-reliance principle. The results of this research were as follows :

1. The relationships of people in this community basically relied on the rural Thai social structure and kinship system. They used herbs for health care by disseminating from old to new generations, of which the knowledge might be classified into 2 levels. Firstly, wisdom

level, such as belief and value, was passed by practices to help someone until to become the community cultural. Secondly, practical level, using by herbal doctors and people were applied appropriate to time and situations. However, the herbal application, and the production process were disseminated through the people's belief, practices and culture. Therefore, every household in that community grew some herbs for use in families.

2. The knowledge dissemination in herbal medicine was continued by herbal doctors to from the old to new generations, within and across families, communities to neighbours and nearby communities. Additionally, herbal doctors learnt and searched for knowledge from other knowledgeable people in herbs, both from formal and informal institutes. Some of them had to attend herbal medical schools and last for examination to get Thai herbal medical certificates and licenses. Part of knowledge dissemination was passed to help someones in families and communities by verbal communications and also to learn and practise by themselves. Then, an exchange of knowledge and experiences among and across communities continued.

3. The results of knowledge dissemination in herbal medicine still continued, stressing the necessity to use it for self-reliance. Consequently, that dissemination led to rehabilitate, restore and conserve herbs, soil, water and forest in the community, based on the principles of self-reliance, and sustaining biodiversity in local areas.